

Editor: Vasile Burlui

We know
books

Coperta și tehnoredactare: Florentina Vrăbiuță

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TESSON, SYLVAIN

O vară cu Rimbaud / Sylvain Tesson; trad. din lb.

franceză și st. introd. de Oana Șerban. - Iași:

Cartea Românească Educațional, 2023

ISBN 978-606-057-281-7

I. Șerban Oana (trad.; pref.)

1

Un été avec Rimbaud

Équateurs / Humensis – France Inter, 2021

Grupul Editorial Cartea Românească Educațional

Copyright © Editura Cartea Românească Educațional, Iași,

2023.

Adresa: Bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 2, Iași – 700124

www.ecredu.ro

SYLVAIN TESSON

O vară cu Rimbaud

Traducere din limba franceză
și studiu introductiv
de OANA ȘERBAN

Cartea Românească
EDUCAȚIONAL

Da, Arthur, viața asta de care ai spus că nu te poți ține, o regreti acum că fierăstrăul chirurgului ți-a amputat piciorul! Se poate fi cel mai flamboiant dintre poeți și să nu fi observat în timp banala binecuvântare a vieții. Cât de proști suntem să neglijăm această minune supremă și suficientă de a sta în lumină. Ce nebuni suntem să fim atât de lejeri.

În serile triste, vă dau sfatul prietenesc să vă gândiți la Rimbaud care nu știa cât de norocos este să poată merge drept. Da, Arthur, ar fi trebuit să iei *Contemplările* lui Hugo cu tine la Aden. Ele au existat. Bătrânul geniu cu barbă albă de care obișnuiai să-ți bați joc când nu vorbeai serios și aveai șaptesprezece ani – și credeai că e „prea prost” – înțelesese asta înainte de tine. Viața este groaznică, trece, credem că este lungă. Într-o zi vom regreta că nu am iubit-o mai mult.

Hugo:

*Totul vine și pleacă; suntem în doliu, sărbătorim;
Ajungem, ne retragem, luptăm cu efort... –
Apoi, tăcerea vastă și adâncă a morții!*

Ai ales să mergi repede. Ai făcut meteoritul. Nu ar fi trebuit să fi ratat atât de lejer dimineața ta de primăvară! Și acum o să mori și îi scrii surorii tale: „Eu mă voi duce pe sub pământ și tu vei umbla în soare!” (4 octombrie 1891, scrisoare de la Isabelle către mama ei).

Infernul, Arthur, își lasă anotimpul să treacă.

Iluminările sunt atunci când înțelegi.

„Prea târziu”, spune viața zâmbind.

CUPRINS

STUDIUL INTRODUCȚIV (Oana ȘERBAN)

Remediu pentru plictiseală: imperativul moral al prudenței în biopolitica Marii Închideri. „Eu sunt un Altul” sau cum „să umbli în jurul durerii de a fi” 5

CUVÂNT ÎNAINTE

Azimutul și meandrul..... 15

CÂNTECUL AUREI 23

Ca o dără de pudră explozivă 25

Bătălia de pe mare 30

Familia e un sistem 32

Monstruoasa precocitate 35

Și totuși, era ceva acolo..... 38

Vocile interioare 42

Înainte de avangardă..... 45

Reciclarea lui Rimbaud 48

Recuperarea politică 51

Jos subtextul!..... 57

CÂNTECUL CUVÂNTULUI 59

Devenind Faust..... 61

Misiune îndeplinită..... 64

Sprijin pentru realitate 68

Mistere și bile de opiu 71

Muza imaginară..... 74

Cel care vede și ticălosul 79

Regula Celuilalt	82
Infernul decorului	87
„Iluminările”	91
A E I O U: Aïe!	96
Fumegări	100
Aur și noroi	104
Renunțarea la sine	109
Reparația	112
CÂNTECUL PÂRȚIILOR	117
Umblă și visează	119
Drumurile copilăriei	123
Marșul arthurian	126
Drumul către moarte	129
Plictiseală până la moarte	131
Cuvântul și mișcarea	134
La ce bun liniștea?	137
Fugi, fugi de acolo!	141
Depart de casă, în Africa	143
Cancerul durerii	146
Fatalismul este un umanism	149
Geografia demisiei	151
Trebuie să încerci să trăiești	153

LBRIS

We know
books

CÂNTECUL AUROREI

Ca o dâră de pudră explozivă

Arthur Rimbaud s-a născut la 20 octombrie 1854 la Charleville-Mézières. La granița cu Belgia, Ardenii își ridică masa, striată de văi lente.

Verile sunt scurte, iernile de evitat. În acest munte (marnă și calcar pe substrat de granit și aflorimente șistoase), inamicul se prăbușește adesea. În inima unei geografii pălmuită de istorie, Arthur își începe viața, *blitzkrieg* fără victorie. Pentru moment, școlarul câștigă premiile întâi, câștigă laurii tuturor științelor umaniste. Când vrei să fii „absolut modern”, nimic nu depășește formarea clasică. Pe atunci, pedagogii nu le explicaseră încă elevilor că este necesar să se elibereze de orice moștenire pentru a-și înflori „creativitatea”. Au fost poeți grozavi pentru că fuseseră buni studenți clasici.

1854, deci. Napoleon al III-lea domnește peste cel de-Al Doilea Imperiu. Victor Hugo, în exil, a crezut în perfectibilitatea omului și a compus ode către progres. Chateaubriand a părăsit această lume mizând pe generațiile care vor veni pentru revoluția următoare. Primul balon dirijabil a fost lansat, suntem pe cale să străpungem Canalul Suez, iluminatul public va fi în curând electric. Pe scurt, trecerea de la umbră la lumină este aproape. Omul crede în mântuirea prin știință. Secolul al XIX-lea nu știe că poartă în gestație un monstru care va fi numit al XX-lea și a cărui confiscare va fi ispășită de secolul XXI. Arthur ajunge în acest stupid secol al XIX-lea. Nu va participa la concertul speranțelor tehnoumaniste. Nu vrea să contribuie la progresul condiției umane, această fabulă. Dorința

lui? Reinventează totul, trăiește totul, repetă totul. Dă-rămă totul mai întâi. În scrisoarea trimisă de la Charleville la 15 mai 1871 lui Paul Demeny, acesta expune programul său pentru *Cuvântul* lui Faust: „Poetul ar defini cantitatea necunoscutului trezit în timpul său în sufletul universal: ar da mai mult – decât formula gândirii sale, decât notarea *marșului său spre Progres!* Enormitatea devenind normă, absorbită de toți, ar fi într-adevăr un multiplicator de progres!”

Învățăcelul Arthur știe ce are în el, ce este, ce vrea. Va fi poet. El trimite primele sale sonete unor oameni de litere care locuiesc la Paris. Caută un mentor, nu a avut tată. Un bun venit politicos. Astronomii nu văd cometa. Rimbaud a compus la cincisprezece ani versuri pe care le recităm un secol și jumătate mai târziu. Profesorii simt vag că au o anomalie înaintea ochilor. Familia nu îl înțelege. „Dintre acești oameni”, după cum se spune, la noi, mai la nord, în Belgia, preferăm pământul. Mama lui Rimbaud va fi veșnicul scrupul sub talpa de vânt a fiului ei. Totuși ea îl iubește, *the mother* descrisă de admiratorii lui Arthur. Dar nu-i va vorbi despre „pieile roșii care țipă”!

Totul merge repede. Geniul este ca o dâră de pudră explozivă. Doar Hugo reușește să fie Hugo până la sfârșitul existenței sale. La Rimbaud, nitroglicerina explodează și dispare. Nu va dura, prăbușindu-se pe sine. Supernova!

La șaisprezece ani, a fugit la Paris. Acum se întâmplă Comuna. Trece baricadele, de departe. Istoricii literari vor face un mare lucru din faptul că Franța se închină la ideea Revoluției și vrea să vadă un Gavroche în spatele ficăruui băiat drăguț. Îl citește pe Verlaine, îi scrie, îl întâlnește. El a proclamat *Corabia beată* în fața savanților parizieni, poeților serioși și jurnaliștilor cunoscuți. Îi stupefiază pe domnii cu monocluri. Dar copilul este prost crescut, nimeni nu vrea să-l întrețină. Detectăm geniul, nu avem încredere în diavol. Verlaine a dezgropat perla secolului. Ea este toxică.

Rimbaud și Verlaine nu au răbdare pentru prietenie. Amestecul de admirație și iubire se numește pasiune. Se plimbă prin Paris, Londra, Bruxelles. În spatele lor, urma scandalului. Se iubesc, se urăsc, se găsesc. Verlaine își părăsește soția. Verlaine trage un pistol în Rimbaud. Verlaine ajunge în închisoare. Iubirile scandaloase nu sunt foarte tandre. Dragostea până la moarte nu dă roade frumoase. Rimbaud își denunță abuzul sexual și publică *Un anotimp în infern*. Nimeni nu știe. El își scrie *Iluminările*, nimeni nu le publică. Atunci s-a terminat. A spus totul între al cincisprezecelea și al nouăsprezecelea an din viața sa, nimeni nu l-a auzit.

Cele două titluri urmăresc o călătorie de la umbră la lumină: *Un anotimp în infern* și *Iluminări*. Fiecare vers constituie atât un mister, cât și cheia explicației sale. Fiecare dă jos perdeaua limbii franceze și se deschide spre noi viziuni.

Întreaga lucrare – poezii și corespondență – se încadrează într-un volum subțire al Pléiadei (1101 pagini). Îl poți aduce (pentru mai puțin de jumătate din suma amenzii de 135 de euro din noul ordin ciber-sanitar), și îl poți păstra în buzunar înainte de a te plimba pe malurile Meusei – investiție mai profitabilă decât un ghid de drumeții. Prețul frumuseții nu se măsoară prin greutate. Versurile lui Rimbaud sunt rare, dar au șocat *Cuvântul*. Pentru scrisori, ele marchează un moment între „lumea de dinainte” și „lumea de după”, așa cum spunem astăzi în marele ospiciu occidental. Rimbaud este virusul *Cuvântului*. Opera sa închide ciclul unei anumite idei de scriere în care cuvintele erau puse în mod tradițional în slujba gândirii. După el vom scrie pe dărâmăturile unei catedrale la dinamitarea căreia a contribuit.

Pentru limbaj, deschide un anotimp în iad. În timpul vieții sale, puțini cititori. După moartea sa, o grămadă

de oameni de litere – profesori și trisotini¹ – asupra lucrărilor sale.

Fiecare vers va fi subiectul unei teorii. Rimbaud va fi creștin pentru creștini, anticlerical pentru ravcholiani, comunist pentru comuniști, precursor al psihanalizei pentru psihanalști. În bucătăria modernă, orice poate fi acomodat printr-un sos. Fiecare comentator va produce asupra lui Rimbaud sume mai mari decât propria sa producție². Nenorocul poeților este să fie oglinda în care fiecare crede că se recunoaște.

Verlaine se va ocupa să-l facă cunoscut pe Arthur după moartea sa. Subliniase deja în 1888 că un tânăr poet scrisese „proză diamantată care este proprietatea sa exclusivă” și că aparține unui cerc de „poeți blestemați” în care gravitau Corbière, Mallarmé, Lautréamont și Marceline Desbordes-Valmore.

Rimbaud nu va ști nimic despre gloria sa în creștere. La nouăsprezece ani, după ce a publicat *Un anotimp în infern* și a scris *Iluminările*, a pornit definitiv la drum și a tăcut: nu va mai fi prins acolo niciodată. A spus ce a avut de spus, este suficient pentru veacuri. Rămân, pentru posteritate, clișee strălucitoare, rachete ale limbii franceze: „hoț de foc”, „dezordine a tuturor simțurilor”, „Eu sunt un Altul”.

De acum încolo Rimbaud va rătăci în limite, va încerca să-și câștige pâinea, se va oferi soarelui african. Se va abandona acestui principiu magnific al uitării și iertării:

¹ De la personajul Trissotin din *Femeile savante* ale lui Molière (*n. trad.*).

² Salut pe profesorii și scriitorii care m-au ajutat să traversez templul rimbaldian. Jean-Jacques Lefrère, biograful său. Alain Borer, Xavier Grall, Philippe Sollers, Charles Ficat. Sunt numeroși și fini, decriptorii săi. Prin alegere, pentru necesitatea conciziei, nu am citat toate eminențele rimbaldiene. Éric Marty nu a omis să sublinieze că aceste cronici – lipsite de luminile sale – erau „prostii”.

nomadismul complet. Rimbaud, negustor de arme, Rimbaud al vântului în pânze, Rimbaud lacrimi-și-soare, îi urmează trubadurului Rimbaud al Ardenilor, iubitor al nopților sălbatice ale lui Verlaine și cometă poetică pe cerul cărbunelui.

Acum este Rimbaud din Corto Maltese și al serilor albastre ale Mării Roșii. Rimbaudul aventurii care conduce mereu călătorii în Abisinia în căutarea îndepărtatei Patagonii, adică a exilului interior. Aceștia vor fi dezamăgiți. Nu a mai rămas nimic din Arthur din nisipurile Africii decât umbra câtorva case sub un soare al morții. Prezența lui Rimbaud este în poeziile sale. Dacă vrei să-l cunoști, este mai bine să deschizi *Un anotimp în infern* decât să iei un bilet de avion spre Aden.

În 1891, s-a întors rapid la Marsilia pentru a muri de cancer de oase în brațele surorii sale. S-a tras cortina. Rimbaud este povestea unei epoci care nu este demnă de bardul său. Îl descoperă prea târziu. Copilul avea o vină: nu se conforma timpului său. Rămâne să citim florile anotimpului său, mai degrabă decât să ne entuziasmăm la zgomotele sale. Sau, să o imităm pe Patti Smith, să iubim cele două laturi ale muntelui – partea umbrită: Rimbaudul negru al nopților de alcool, și partea luminoasă: Rimbaud alb al verbului pur. Rimbaud este cu siguranță un bun candidat pentru societatea spectacolului, dar ar fi păcat să-i preferăm escapadele în locul frescelor.

Bătălia de pe mare

La 20 octombrie 1854, la ora șase dimineța, o corabie beată a apărut spre munți. Arthur Rimbaud s-a născut în Charleville, Ardenne (departamentul 08, dacă ne citesc copiii de școală). Nimeni nu-și amintește primul strigăt al lui Rimbaud. O vocală, poate.

Tatăl, Frédéric, căpitan de infanterie, s-a născut sub Napoleon I. S-a înrolat sub Napoleon al III-lea (al doilea, era mai rău). Mama, Vitalie Cuif, este moșieră.

În distribuția rimbaldiană, tatăl este absența, plecarea, dantela, războiul, golul, un om al ce-ului, așa cum ar spune vremea noastră.

Măicuța Cuif, secerătoare, la vremea treierărilor ei. Ea întruchipează severitatea, umbra, legea, frica, sânul. Dacă nu ar fi fost mama lui Rimbaud, ar fi fost o țărăncă din Maupassant mutată în *Charlestown* (numit de Arthur *Charleville*).

Poate există iubire. În poeziile lui Rimbaud există însă puțină urmă din ea. În *Memorie*, își amintește „sarea lacrimilor din copilărie”.

Părinții s-au despărțit când Rimbaud avea patru ani. Tatăl se alătură corpului său (cum spun șamanii și soldații). Cortina, tată Rimbaud! Freud nu și-a vărsat încă fumurile mitologice-genitale. Părinții se autoechilibrează, salvând fiii de la uciderea lor. Nu-l vom mai vedea pe căpitan. Generații de comentatori psihanalisti vor putea astfel să atribuie prietenii virile ale lui Arthur căutării tatălui-fantomă.

Mama, pe de altă parte, excită aversiunea rimbau-fililor. Este considerată avară, ermetică în fața poeziei. O brutală, pe scurt, deloc pregătită pentru *Iluminări*.

Ce știm cu adevărat despre gândurile unei mame, seara, la lumina lumânărilor, când fiul ei se autodistruge pe urmele Africii? Și ce știm despre stupoarea ei când descoperă aceste replici ale copilului care doarme în casă:

*O, micile mele amoroase,
Cât vă urăsc!
Renunțați la pășăricile dureroase
La sfârcurile voastre urâte!*
(*Micile mele amoroase*, 1871)

Mie, îmi place de ea, cea pe care Arthur o numea „*daromphe*”. Ea a trecut cu vederea mica fermă, a domnit asupra pământului ei, și-a păstrat fiul în provincialismul Ardenilor. Îl privea cu suspiciune pe fiul risipitor pe care și-ar fi dorit să-l risipească elaborând o limbă necunoscută, frecventând fauni cu tenul galben, bând verdele lor, îmbrăcându-se la bordul bărcilor nebune și ofilindu-se în oglindă hidoșit de paginile sale înnegrite de groază.

Ea va fi mereu aproape de fiul ei, *the mother*, veghindu-i cărțile tinere, salvându-l din fugiții, plătindu-și datoriile către tipografie, venindu-i în ajutor la Londra, la patul lui din Marsilia. Avea de administrat o fermă, iar poezii nu își ajută mama la arat.

Uneori ți-e dor de mama ta. Ne temem de ea, e de parte. Dar ea este acolo. Poate că aceasta este definiția unei mame. Mama este centrul tău chiar și atunci când locuiești la margine.

Familia e un sistem

Arthur nu este singur. Are un frate și două surori.

Frédéric este cu un an mai mare. Același prenume ca și tatăl, aceeași invizibilitate. Va fi fratele șters din fotografie. Cu Arthur, relațiile aproape că nu vor exista. Mama – părinte teribil – îl va nega pe fiul cel mare. Crima lui? Degradarea socială. Arthur este nebun. Frédéric a ratat, ceea ce este mai rău. Când va deveni șofer de trăsură, ea îl va disprețui de-a dreptul. Nu va fi invitat la înmormântarea lui Arthur și nici a propriei sale mame. E urâtă, anularea unui bărbat¹.

Vitalie își poartă numele greșit. Este o floare bolnavă. S-a născut în iunie 1858 și a murit în decembrie 1875 dintr-o afecțiune cu un nume fragil: „sinovita tuberculoasă”.

Isabelle este a doua soră, născută în 1860. Piesa centrală a dispozitivului. Soțul Isabellei, Paterne Berrichon, căsătorit în 1897, se va ocupa alături de ea să reînvie mitul, cu sos bigot, de a netezi portretul și a-i șterge umbrele. Ei nu vor un copil barbar, ci un geniu curat și republican. Programul? Să demonstreze că relațiile cu Verlaine erau caste. Să-l acrediteze pe Arthur convertit la catolicism în episoadele sale de agonie. Adicional, să încaseze dividendele publicațiilor care încep să fie difuzate la începutul secolului XX. Isabelle este sora impresar, gardian al muzeului, manager al francizei.

¹ David Le Bailly a dedicat un portret izbitor al fratelui șters de familie: *Celălalt Rimbaud*, Iconoclastul, 2020.

Putem reproșa propagandele sale Isabellei catolice. Faptul rămâne că – manipulând sau nu – era acolo, la ultima oră, la spitalul din Marsilia, veghindu-l pe Rimbaud ca o bună doamnă albă, îmbrăcându-l, spălându-l, pansându-l și consemnând acest ultim cuvânt al fratelui, scăpat la gura cerului de un muribund furios: „Eu voi merge sub pământ, iar tu, tu vei umbla în soare!” Spitalul este un tribunal. Când mori acolo, sunt cei care sunt lângă patul tău și cei care nu sunt. Nu este corect. Este altfel. Isabella era acolo. Prezența ei îi permite lucruri. Legitimitate absolută.

Așadar, ferma Roche a găzduit povestea unei familii franceze, teribil de obișnuită, banal de complexă. Cu mărețiile sale domestice, servituțile ei de contabilitate și pânzele ei de păianjen. Mama domnește, Arthur e un incendiu, fratele și surorile sunt împărțiți în jurul stelei. Unii în slujba mitului, alții respinși de sistem. Ferma întârzie în lucrări și zile. Arthur sparge totul. Mama se ține. Este scrierea familială veșnică, etern comună: se naște un copil. Împinge, se sufocă! Ce vrea el? Visul tuturor adolescenților: să plece! Doar că știe să spună: „găsește o limbă”, descoperă o lume „întotdeauna diversă, mereu nouă”. A crește înseamnă a fugi. El răstoarnă masa, scuipe peste frumusețe, o servește, blestemă cerul. Se rănește, se întoarce. Și la cine se întoarce după galopurile iadului? La pământul lui, mama lui, sora lui, dormitorul lui. Înainte de a muri la Marsilia pe 10 noiembrie 1891, va avea timp să ajungă la ferma familiei într-un vagon special, la sfârșitul lunii iulie, pentru a-și îmbrățișa mama.

Ulise avea dreptate. Ne întorcem mereu la Ithaca, comoara îndelung neglijată a oricărei vieți rătăcitoare. Rimbaud a dovedit-o mai mult decât orice alt călător: cel mai scurt drum către casa ta natală te duce mai întâi în jurul lumii. Poate că Rimbaud s-a întors la bunul Domn al copilăriei sale. De asta nu suntem siguri.